

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
ved *W. Christiansen, Chr. Stenz og Inger Bjørn Svensson*

INDHOLD:

Th. Peters, Tønning:

Landskabet Stabelholm – overgangenes land

H. V. Gregersen:

Tre breve fra Köller-tiden af Rasmus Clausen

ibs:

Fra naturalisme til det abstrakte

W. Leick:

Karl Kristian Adersen

Chr.:

»Tyvens skræk«

Tage Holm:

Peters stol

Landskabet Stabelholm - overgangenes land

Af Th. Peters, Tønning

(fortsat fra side 21)

Når man i tyske kilder læser om Stabelholms kolonisation og om landskabets særprægede folkeliv og bondekultur, så er der næsten altid kun tale om en påvirkning *sydfra* og *vestfra*. Det er i første række altså de saksiske kolonister, der tog over Ejderen og med deres nedarvede dygtighed ryddede de grådige skove, tørlagde de sumpede egne og på denne måde tilkæmpede sig retten til at blive boende her. Og så var der jo også nogle enkelte frisere, som kom fra vestkysten og boede på deres varfter i Trenemarsken, hvorfra de blev fordrevet af højvandet og flyttede op på bakkeøerne. Her blandede de sig med de holstenske kolonister og forsvandt, efterladende deres familienavne i kirkebøgerne og nogle frisiske gloser i de hjemmehørendes dagligsprog. Men mere var der nu heller ikke.

Man glemmer altså, at der også er en tredje mulighed til stede: en påvirkning *nordfra*. En trekant har jo nu engang tre sider, og Stabelholms tredje side berørte i en udstrækning af flere mil det mellemslesvigske område med jysk kolonisation og en dansktalende befolkning. I Fjolden, en sogneby nord for Trenefloden, talte de gamle endnu i min drengetid dansk. Er det ikke meget sandsynligt, at også derfra trængte kolonister frem og tog de forholdsvis frugtbare egne i ingenmandsland i besiddelse? Og meget tyder på, at de gjorde det på samme tid, ja, måske endnu tidligere end de andre. I hvert fald spores der i Stabelholm i navne, sprog og skikke og på andre områder også nogen jysk indflydelse, som tyskerne ikke så gerne ville være bekendt, men som det er vor opgave at efterlyse og for sandhedens og retfærdighedens skyld at bringe frem. Og så vil jeg gerne prøve på at gøre noget i denne retning.

Som før sagt levede jeg mit drengeliv i landsbyen Bergen ved Ejderen. Selve floden spillede en stor rolle for os drenge som badested, som en lejlighed til sejlads og til skøjteløb om vinteren. Men floden levede i vor bevidsthed ganske afgjort som en grænse. Det var nu ikke sådan, at der var danskere og tyskere på henholdsvis den nordlige og den sydlige bred, men der var nu alligevel en anden verden på den anden side af floden. Når der stod en vogn med den store afstand mellem baghjulene foran landsbyens kro, så vidste vi, at der sad en af de besynderlige ditmarskere

i krostuen, en af dem, vi ikke så godt kunne lide på grund af deres mærkelige sprog og deres højrøstede opførsel. Der var også fjendskab mellem børnene på begge sider af floden. Det skete så godt som aldrig, at drengene gik »over grænsen« uden beskyttelse af ledsagende voksne. Var de undtagelsesvis engang uden lejde, så kom det til drabelige slagsmål, hvor der hverken fandtes lov eller ret, thi ikke engang lærerne kendte hinanden.

Landskabet Stabelholm.

Der var jo også visse gnidninger med drengene i sognebyen Erfde, men det var kun en slags drilleri mellem brødre, mens ditmarskerne var de rene fjender, arvefjender, som ikke var til at forhandle med. Værst var det om vinteren, når isen dækkede fjorden, og grænsen på en vis måde var slettet. Der blev det tit som i de gode gamle dage til rigtige fejder, hvor også de unge fra begge sider indblandede sig, og hvor selv det årvågne prøjsiske politi ikke kunne skaffe borgfred. Det skete yderst sjældent, at en af de ditmarske gutter — måske for en piges skyld — kom over floden for at blande sig med de hjemmehørende unge. Skete det alligevel, så måtte han imod sin natur gå meget sagte med døren og for at forebygge det værste give nogle ordentlige omgange romtoddyer, ellers gik det galt for ham, men nåede de op til et dansegilde i større flokke, så var det en æressag for vore ungarle at sætte dem på døren i god tid og drive dem tilbage til

deres både, derhen, hvor de kom fra. Men også de voksne bevarede en vis reservation over for folkene »fra den anden side«. De var nogle, man helst skulle holde på afstand.

Oplevelserne i min drengetid ved den gamle grænseflods bred står for mig som et bevis på, at der i befolkningens sind levede en fornemmelse af, at der var forskel på beboerne ved flodens anden side og dem selv. Vel at mærke, ikke en forskel som dansk og tysk, men anderledes var genboerne nu engang, ganske anderledes. Da Claus Eskildsens »Grænselære« udkom, skabte den et stort røre i Sydslesvigs grænsetyske lejr. Her var lige det, sydslesvigerne ikke så gerne skulle læse; den var en farlig bog i tyskernes øjne og blev meget omtalt i vore kredse. Ved en sådan diskussion fortalte jeg ligesom her lidt om mine ungdomserindringer, og en af de ledende mænd sagde bagefter lidt betænkeligt: »Så er der altså alligevel en grænse? — « Dertil kunne jeg allerede dengang nikke bekræftende.

På et møde på Gottorp slot for arbejdsfællesskabet for tysk lands- og hjemstavnforskning erklærede den tyske sprogekspert, professor, dr. Cordes, at der i landsdelen Slesvig ikke har kunnet konstateres en oprindelig, selvstændig plattysk dialekt. Ejderen har altid været en mundartgrænse i modsætning til Elben. Det plattysk, der tales i det slesvigske område, er blandet med jysk, frisisk og højtysk. Det ville være en taknemmelig opgave at undersøge, hvor mange gloser af vestjysk oprindelse, der lever i stabelholmernes plattysk. Der er slet ikke så få, men der skal gås systematisk til værks, og mit plattysk er i høj grad blandet med det ejderstedske plat, så der må en anden til. Men jeg kan nok huske, at de gamle sagde, når de fik overraskende besøg til overnatning: »Nu schal vi furts de Betten schiffen!« Det vil sige, nu skal vi med det samme skifte senge-linned. Sådan er der mange ting, der kunne nævnes: en rive kaldes en Rief og en kniv en Knief. Selvfølgelig findes der også betegnelserne Hark og Mess efter det højtyske Harke og Messer, men det ægte bondesprog benytter gloserne Rief og Knief. Min ven, den gamle storfisker Peterum Gelsen, talte aldrig om »Wellen« på Ejderen, men det var »Bülgen«, der kom på tværs af båden, når vi sejlede. Når hestene får et chok og render deres vej, så løber de »lübsch«, og de flade huller, der dannes i engene, hvor byggematerialet til digearbejdet skal graves frem, kaldes for »Pütten«, så snart de fyldes med vand. Jeg kunne blive ved med flere eksempler, men lad os foreløbig nøjes med disse få antydninger og gå over til noget andet.

Jeg har en vis svaghed for historier, hvis det drejer sig om ægte folke-digtning, som vi finder den i vore hjemlige sagn. Der findes intet, der giver bedre oplysninger om et folks tænkemåde og følelsesliv som disse små kunstværker, der er skabt engang i fortiden af navnløse digtere, opdigtet selvfølgelig, men alligevel med en oplevet virkelighed som baggrund og en

bestemt mening som retningslinje. I Stabelholm er der rigeligt med sagn, men de fleste af dem samles om en vis skikkelse, den lille Nis Puk. Karl Müllenhoff har for hundrede år siden fundet nogle nissehistorier i Stabelholm, som han betegnede som typiske for dette landskab og med velbehag har føjet ind i sin store samling af hjemlige sagn. For mig var de gamle bekendte, thi jeg havde hørt dem fortalt i min drengetid, dem og mange flere i forskellige variationer. Dengang levede de endnu i folkemunde.

Nis Puk er altså en trolld, en ganske lille en, en rigtig Puk eller purk, som navnet siger, men meget gammel og skægget som en gedebuk. Han findes kun i de gamle bondehuse. Der sidder han dagen igennem på hanebjælken, skjult bag spindelvævet, og sover lige så stille eller småsnakker med sig selv. Men om natten rører han på sig. De forskræmte piger i deres halmsenge kan høre, hvordan det skramler på loftet, og så kommer han på sine træsko traskende ned ad trappen, ledende efter noget spiseligt, fordi pigerne ifølge deres vedvarende kærestesorg har glemt at stille et fad med sødgrød til ham på det øverste trappetrin. Det er synd for gamle Nis! Han er ellers slet ikke den værste, bare man ikke prøver på at herse med ham, bare man lader ham i fred. Han kan ikke lide, at der skråles så højt, og derfor kommer han kun frem i nattens mørke og højst engang i middagstimen, mens de andre sover. Der findes kun få, der rigtigt har set ham, fordi han kan gøre sig usynlig. Man ser måske engang et glimt af hans røde hue, det er alt; men til stede er han alligevel og altid oplagt til at drille folk, hvis de ikke opfører sig skikkelig, d.v.s. som det skal være efter egnens skikke. Sådan fortæller bedstefar i Stabelholm. Og så kommer først de rigtige historier, som her fortælles frit efter Müllenhoff.

Den lumske rakker

Det var på en gård i Stabelholm. Alle gårdens folk gik rundt og så bebrejdende på kokkepigen. Det måtte nok være hende, der stjal fløden fra mælken. Hver morgen, når fruene kom ned i kælderen, var det det samme: der var ingen fløde på mælken. »Det må være Nis og ingen anden«, bedyrede pigene, og fordi hun ellers havde været et ærligt skind, blev hendes ord taget for gode varer. Den eneste i huset, der kendte misdæderen, var Nis Puk. Han vidste, at naboens store hankat hver nat smuttede ind gennem kældervinduet, som pigerne glemte at lukke, for at slikke fløden fra mælken. Men nu skulle det altså være ham, gamle Nis, der var syndebukken! For at bevise sin uskyld tog han næste aften fat i katten og spærrede den inde under et omvendt mælkekar. Bonden, der var lige ved at falde i søvn, hørte det pusle nede i kælderen. I håbet om at kunne fange Nis listede han sig på hosesokker ned og åbnede kælderdøren på klem. I det

samme ville Nis smutte forbi ham, men hans hue, som gjorde ham usynlig, hang fast, så han tabte den, og bonden opdagede ham. »Nu har jeg dig, din lumske rakker!«, sagde bonden og tog ham i nakken. »Ja«, svarede Nis, »det er rigtigt nok, at du har mig, men jeg er ikke lumsk. Prøv bare at se efter under Mælkekarret!« Bonden slap nu nissen, og idet han løftede mælkekarret, sprang katten ud. Men i mellemtiden havde Nis fundet sin hue og var forsvundet. Så kunne sagen altså være opklaret til alles tilfredshed, men sådan var det ikke. Nis bar nag til bonden for den uret-

*Bondeklokke, rejst ved landsbyernes hovedgade.
Der ringedes i tilfælde af krig, ildebrande og stormflod. (Se side 19).*

færdige behandling og var dybt fornærmet over, at han blev kaldt en lumsk rakker. Og når senere hen bondemanden stod og snakkede med nogle gode bekendte og samtalen gik et øjeblik i stå, så lød der bag hans ryg en fin men gennemtrængende røst: »Din lumske rakker!« Det skete altid, ligegyldig, om det var gåsepigen, præsten eller fuldmagten, bonden talte med, altid hviskede det: »Din lumske rakker!« Dette var særdeles ubehageligt for bonden, idet han var sognerådsformand. Snart var det ikke til at holde ud mere. »Hvad skal jeg dog bare gøre?«, klagede bonden til sin kone, »sådan går det ikke længere. Jeg bliver til grin for hele landsbyen. Vi bliver nødt til at flytte!«. »Det manglede da bare!«, svarede den forstandige kone, »og det er til ingen nytte, fordi den lille flytter med. Men med det gode kan man udrette meget hos Nis; lad mig kun klare det.« Konen prøvede nu på en eller anden måde at få ham i tale. Da hun endelig engang havde opnået det, bad hun nissen om forladelse, og hvis han havde et eller andet at ønske sig, så skulle han komme frem med det. Hun

ville gøre alt, hvis bare han ville forliges med manden igen. Nis svarede: »Du husker måske gamle Johan, ham karlen, der hele sit liv har slidt her på gården hos din far. Ham har din mand sendt fra gården, da kræfterne begyndte at svigte ham. Men han hører til på gården! Bonden skal hente ham tilbage og lade ham pleje resten af hans dage.« Johan havde nemlig altid været gode venner med Nis, og denne havde ofte været i hans kammer om natten. Konen gik med til det, Johan kom i huset og fik det godt, og der var aldrig mere noget i vejen med Nis Puk. Efter nogle gode år — sådan fortælles der videre — lagde Johan sig til at dø, og da præsten kom ind i stuen med sakramenterne, så han lille Nis siddende ved fodenden af den døendes seng. Præsten har selv fortalt dette, og det skal nok passe.

Den forsonede Nis

I en af Stabelholms landsbyer blev en gård udbudt til salg, fordi gårdens beboere ikke mere kunne enes med Nis Puk.

Bonden plejede ganske tidlig om morgenen — inden dagen gryede — at jage de stakkels karle og piger ud på marken, mens han selv gik i seng igen for at tage en lille lur til. Det var nu noget, Nis Puk ikke kunne finde sig i, og derfor listede han sig ind i hønsegården og fik hønsene til at kagle og gale og bragte dem sådan i oprør, at bonden ikke kunne sove mere. Ofte trak Nissen ham i næsen eller nappede ham i storetåen. Kvæget i stalden gjorde han så vildt, at det hængte sig i kæderne. Derfor skulle huset sælges. Nu boede der på den anden side af gaden et velhavende ægtepar. De to talte om salget af naboens hus, og konen sagde: »Huset vil sikkert blive solgt billigt, du skulle prøve at få det til vor ældste søn«. »Ih bevarer«, sagde manden, »at få alle deplager i tilgift! Hver mand ved jo, hvorfor gården sælges. Hvem vil arbejde om dagen og ingen nattero få«? »Men far«, svarede konen, »du husker da nok, hvor fredeligt det var hos ham, der boede der, inden de nye flyttede ind. Hver aften blev der sat et fad med sødgrød op på høløftet til Nis, og ingen måtte gøre ham fortræd. Dengang var der idel velsignelse og velstand i huset. Men efter at disse er flyttet ind, har den stakkels Nis ingen ro mere. Altid jager de ham, og grød får han heller ikke mere. Derfor laver han vrøvl.« Manden tænkte endnu engang over det, talte med sin kone om det igen og købte så huset, som han fik til spotpris, da der ingen anden køber var, og ejeren i hvert tilfælde ville af med det.

Manden ville selv flytte ind i det nykøbte hus, og sønnen skulle så overtage faderens gård. Konen fik nu først pigerne til at gøre grundigt rent, før de flyttede ind, og satte så otte dage i træk hver aften en skål med sødgrød og smør op på høløftet. De første tre aftener havde ingen rørt grøden, men de derpå følgende aftener var alt spist op og skålen slik-

ket ren. Den niende aften stillede konen et par bitte små fløjlstøfler sammen med grøden op på loftet; og da disse om morgenen også var forsvundet, var hun sikker på, at Nis Puk var forsonet og at de ganske roligt kunne flytte over. Det gjorde de så. – Gamle folk påstår på vinteraftener at have set Nis siddende midt i familien, for det meste i kroen bag kakkelovnen, hvorfra han dog forsvandt, når han lagde mærke til, at de kiggede gennem ruderne. – Sikkert og alle bekendt er, at alt gik godt i huset, og at dets beboere altid levede i uforstyrret fred.

Sakserhus og kirken i Bergenhusen.

Lad os så nøjes med de to eksempler og gå tilbage til det, jeg før sagde om sagnene, at de ligesom folkeeventyrene er ægte digtning. Deres skabere er tilbøjelige til at symbolisere og personificere alt, hvad de iagttager i den daglige verden og som de vil give udtryk for i deres fremstilling. Naturens fænomener, deres opbyggende og ødelæggende kræfter, bliver til personlige væsner: til guder og jætter, til nisser og hekse, havfruer og elverpiger. Men også minder om historiske tildragelser i grå fortid kan blive en anledning til sagndigtning, hvor hele folk bliver symboliseret i enkeltpersoner, som det er tilfældet ved Uffe-sagnet og mange andre. Og så mener jeg, at også vore nissehistorier betyder noget i den retning. Også lille Nis Puk er en repræsentant for et folkeslag, som stod i modsætning til et andet; hans færd og opførsel og de andres svar på dette er et symbol på

den brydning, der fandt sted, da de saksiske kolonister kom over Ejderen til Stabelholm og mødtes med jyderne nordfra.

Lad os så se lidt nærmere på Nis Puk: Han er en gammel, skægget fyr, meget ældre end alle de andre, næsten tidløs gammel. Det betyder, at han har været længere til end de andre, også måske længere til stede og bosiddende i Stabelholm. Han holder sig jo også til det gamle i skik og brug og er kun til at finde i de ældste bondehuse. Det betyder vel nok, at det folkeslag, han repræsenterer, har været det første på pladsen.

Og så er Nis Puk jo kun lille, en rigtig lille purk i sammenligning med de fuldvoksne folk i landsbyen. Denne fremstilling får en mening, når man tænker på den måde, hvordan i den primitive kunst – også på børnetegninger – forskellen med den selskabelige rangordning gengives på. Den herskende, den dominerende i selskabet, fremstilles her i storformat, mens undersåtterne, de andenklasses mennesker, tegnes som meget mindre væsner, skønt de dog i virkeligheden er af samme legemstørrelse. Det samme er tilfældet her. Kolonisterne fra Holsten var de overlegne; talmæssigt set var de det ganske afgjort, men sandsynligvis også på grund af deres fremsynste arbejdsmåde og robuste væsen. De tog den gode jord i besiddelse og bredte sig med deres gårde over de frugtbare bakkeøer, mens det af Nis repræsenterende folkeslag ikke kunne hamle op med dem og blev til det underkuede, som bukkede under for de fremmedes økonomiske magt. De hjemmehørende blev til almue, til småfolk, til nisser i befolkningens øjne.

Hvis vi nu er gået med til at forstå Nis Puk som repræsentant for den befolkningsdel, der var først til stede i landskabet, men senerehen blev kørt over ende af den koloniststrøm, der trængte sydfra over Ejderen, så kan vi med langt større sandsynlighed aflede noget om den kulturkreds, hvor dette folkeslag havde hjemme: de var jyder fra den mellemslesvigske gest.

Se bare på lille Nis, hvor er han dog jysk helt igennem. Han går altid med træsko på og den røde nathue på hovedet. Hans livret er sødgrød med sukker til og smør på. Han elsker varmen ved kakkelovnen og i solen bag ladeporten og stilheden på høløftet. Han afskyr alle, der gør sig vigtig og stor på andres bekostning, og han tager parti for den lille mand, den afhængige, der trænger til hjælp mod de stores hårdhed og overgreb. Han driller bonden, der herser med tyendet, og sørger for, at den gamle karl Johan får sin aftægt på gården. Og så står den lille Nis i modsætning til omverdenen, ene mod overmagten, og hans opførsel svarer lige til, hvad mennesker gør, når de bliver udsat for anvendelse af magt: de går under jorden og gør sig usynlige. Og hans måde at kæmpe på er også den samme, som det plejer at være i lignende tilfælde: han sætter list mod vold, ikke fordi han er særlig forslagen, men fordi denne er den eneste måde at klare situationen på. Sådan har det også været dengang, da

brydningen mellem de to folkeelementer gik for sig mellem Trenen og Ejderen, og befolkningens minder om denne tid går endnu igen i disse gamle nissehistorier. — Men skønt han kun er en lille en, gamle Nis Puk, så forstår han alligevel udmærket at hævde sig på sin måde. Skønt han for det meste er usynlig og må holde sig til nattens mørke og de skjulte steders stilhed, så er han alligevel til stede, hvor det skal være. Hvis modstanderne flytter for at komme af med ham, så flytter han med, og hvis de prøver på at sætte nisserne under vand, som man gjorde det i Husum, så tier de alligevel ikke. Og det betyder dog, at der i befolkningen lever den overbevisning, at vel kan danskheden sættes under tryk, men aldrig fuldstændig bringes til tavshed.

Syd for Ejderen findes der ingen nisser, mens det vrirler med danske nisser i Stabelholm. I Holsten fortælles der også om dværge, som man kalder »de underjordiske«, men de færdes i skove og høje og altid i større flokke, mens den danske Nis lever som eneboer i bøndernes huse. Fra Husum har vi også en nissehistorie, men den ser helt anderledes ud end de fra Stabelholm. Her er der massevis af små bitte nisser, der som ondskabsfulde krybdyr plager de redelige folk, tilsnar og ødelægger alt i lejlighederne og stjæler mel fra bageren. De skråler så højt om natten, at folk ikke kan holde det ud. Derfor er det også kun i sin orden, at dette modbydelige utøj skal druknes i dammen. Men det er bare dette, at disse uødelige bæster bliver ved at snakke også under vandet. Forklaringen på dette dobbelte syn på og den afvigende bedømmelse af nissen er sandsynligvis, at Husum-historien stammer fra en tysk kilde, mens den stabelholmer Nis er set med danske øjne. Tyskerne tog deres forestilling om masseoptræden af de underjordiske med fra Holsten til Husum-egnen. Her blev dværgene til nisser, blev endnu mindre og rigtig ondskabsfulde som typiske repræsentanter for den slags medborgere, der forstyrrede hverdagens ro og orden, og som man ville komme af med på en radikal måde. Det lykkedes bare ikke, fyrene var for seje. Sådan kan man selvfølgelig også se på tingene, det kommer an på standpunktet. Men jeg synes, det er morsomt at kunne fastslå, at også fortællerne af vore nissehistorier, ligesom det er tilfældet ved mange flere af de sønderjyske sagn, står i de to lejre og derigennem giver udtryk for den grænsesituation, vi befinder os i. For os er det vigtigst at kunne fremføre, at den stabelholmer Nis er tegnet efter danske kilder, fordi denne kendsgerning er et bevis mere på, at trekanten Stabelholm også påvirkedes fra den tredje side, og at landskabet derigennem blev, hvad det er den dag i dag:

et overgangesland.

Tre breve fra Köller-tiden af Rasmus Clausen

Ved H. V. Gregersen

(fortsat fra side 6)

Her har vi endda havt Fred endnu, men jeg har ogsaa klogeligen knyttet Næven i Lommen, det irriterer ikke saa slem; man skal ikke opirre Fjenden. Vore Amtsforstandere er ogsaa hjemlige Folk, og jeg tror ikke, at de særlig sværmer for at øve den store Bedrift at jage Naboers og Bekjendtes Tjenestefolk bort.

I Sommer groede Kornet temmelig godt her paa Sandmarkerne, hvor de ikke var for lave, thi der var Kulden slem, og Havren, der som oftest saaes paa en Del af disse Marker, blev somme Steder ikke god. Jeg havde 1 hel Hektar, hvor der i Fjor var Roer og i Sommer Havre, der frøs bort sidst i Maj, skjøndt den var ret kraftig i Gang efter i Førstningen at have staaet lidt i Stampen af Kulden. Rugen giver ikke saameget i Skjæppen og Byggen heller ikke, men Havren, hvor den var god, giver godt.

Kreaturene er i ret god Pris, og her er næsten alt solgt til Foraaret. Jeg har solgt 12 Stude til rigelig 240 M[ark] Stykket, og deriblandt er flere i andet Aar. I Almindelighed er Kvæget bedre her end tidligere, det er kjendeligt fremmeligere af Alderen, siden Ro[e]dyrkningen er bleven mere almindelig, og der fodres bedre. Vi kan bedst iagttage det ved, at Baasene blive for knebne.

En af mine Sønner, den yngste, er Soldat i Braunsberg (Østprøjsen), nu Gud ske Lov i sidste Aar. Den ældste Søn og den yngste Datter er hjemme, og den ældste Datter blev i Foraaret 98 indlemmet i den hellige Ægtestand her i Byen. Vor fælles Ven Morten⁸⁾ bærede os med sin Nærværelse og bidrog især som Staffage for Højtideligheden ved sit Dannebrogskors hængende i et kvarterlangt Baand.

Den 13. Oktober var jeg i Kolding til Mødet, hvor Du ikke var, og nød den sjældne Ære at inviteres til Middag sammen med Professor Høffding hos Konrad Jørgen[sen], han i Egenskab af Taler ved Mødet og jeg, som ikke har saa stor en Mund som somme andre, derfor som Sanger; og havde jeg desuden den Ære og Udmærkelse, at han netop valgte min Sang til at synges til hans Foredrag og ikke vor Ven Mortens.

Ja, Du, som er vant til større Ting, smiler vel lidt, men for en beskeden

8) Morten Eskesen.

nøjsom Mand som mig er det nok værd at notere. Ja, endnu ét havde jeg nær glemmt, en gammel Præst, som jeg ikke kjendte, udbragte i rørende Ord min Skaal ved Fællesspisningen og erklærede sig dybt greben af den Varme, som han havde fundet i min Sang. Alle Legemer er jo ikke lige modtagelige for Varmen, for jeg blev næsten mere flov end varm ved denne Skylle. Jeg har jo ikke Din Frækhed og Øvelse til at taale en slig Medfart.

Vor Ven Witzke⁹⁾ har vist faaet slemt meget Ondt at høre, fordi han solgte sin Gaard til Tyskerne, men han har vist neppe været klar paa, hvem Kjøberen var, og ikke været saa klog at tage Forbehold.

Nu maa jeg slutte, og vil jeg ønske Dig et godt og velsignet Nytaar, baade Dig og Din Slægt, ligesom Du ogsaa hilses fra hele Huset, særlig skal jeg hilse fra min Kone; hun sagde lige nu, at Du var en langt behageligere Mand end Witzke, hvad Du vel sagtens ikke er saa lidt stolt af, men mest hilses Du dog fra

Din hengivne Ven

R. P. Clausen.

Denne Gang maa Du undskylde, at jeg har sjasket, baade med Skrift og Stil. Du maa vide, at jeg har skrevet om Aftenen, og at baade Snakketøj og Spinderokke har snurret. (Hos os har Kvinderne det ikke som Lilierne paa Marken, min Far).

R. P. Clausen, Smedager, til P. Skau, Bukshave 1900 9/2

Smedager, d. 9. Febr. 1900.

Kjære Peter!

Hjærtelig Tak for Dit Brev og Lykønskingen til det ny Aar – og det ny Aarhundrede –; det med Aarhundred Skiftet er jo, som man tager det. I Virkeligheden, idetmindste efter den gængse Antagelse (man vil jo ellers mene, at det er nogle Aar længere siden) er der forløbet 1900 Aar siden Kristi Fødsel (Bevis: Kristi Fødsel betegnes ved + 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 Aar siden o. s. v.). Tæl nu fra + af Mellemmummene mellem Tallene, der jo er et Aar, og Du vil se, at der er 10 Aar, altsaa vil det samme være Tilfældet med 100. Du vil altsaa se, at vor i alle Ting saa kyndige, geniale Kejser ikke har aldeles Uret, skjøndt jeg nu ellers slutter mig til Majoritetsens Opfattelse, da man nu en Gang er i Sporet.¹⁰⁾

Du kan sagtens nok tænke Dig til, at Dit Brev gjorde mit Hjærte inderlig godt, thi er man end aldrig saa lidt forfængelig, saa kan man dog ikke

9) J. P. Witzke, Hjortholm, havde sammen med P. Skau og R. P. Clausen været provinslanddagsmand. De repræsenterede hhv. Sønderborg, Haderslev og Åbenrå kredse.

10) Clausen hentyder her til den diskussion, der var opstået om, hvornår det nye århundrede rettelig begynde. Kejser Wilhelm havde også givet sit besyv med ved den lejlighed.

unddrage sig Følelsen af et vist kildrende Velbehag af at føle sig hædret ved at mindes af en Stormand, thi Herre Gud, de smaa har jo da ogsaa deres Fornemmelser, og det er jo meget menneskeligt gjerne at ville se lidt opad.

Kjære Peter, Du maa endelig ikke tro, at jeg, som Du ytrede noget om, havde opgivet Dig, fordi det var noget længe, siden Du havde ladet mig fornemme Din Tilværelse, nej, saa let opgiver jeg Dig dog ikke, thi ser Du, en Ranke kan jo ikke selv skyde i Vejret uden at have en Stok, hvortil den kan fæstes, og ja, nu kan Du selv gjøre Følgeslutningen. Dog vil jeg paa Forhaand værge mig imod, at der skal insinueres, hvad stundom nok kan være muligt, at en Ranke kan være mere værd end Stokken. Dine Reflexioner over at stille Lyset under Skjæppen, og at Du selv maa lade det skinne, fordi ingen ellers letter ved Skjæppen, er virkelig mislykket Beskedenhed. Det er jo dog vitterligt for Gud og Hvermand, at andre – hvortil jeg i al Beskedenhed kan regne mig selv – nu og da lader Dig vederfares Ære og – Retfærdighed ved at skjønne paa Din uførtroede, ihærdige Virken for vor Sag baade ude og hjemme. Jeg har lige læst i Zacharias Niensens o. fl. Søndagsblad (Aarg. 1894), hvor vor Ven Morten Eskesen maaler Dig »Skjæppen fuld« – ikke mere end redeligt Maal. Naar jeg tænker paa denne Din Ihærdighed, kan jeg ikke andet end fornemme en vis Skamfølelse, thi jeg føler, at jeg selv burde – og kunne maaske – ydet noget mere og aagret med mit Pund; paa den anden Side føler jeg ogsaa opstige i mit Hjærte en inderlig Taknemlighedsfølelse, fordi Du arbejder saa flittigt og uførtroent, hvad der paa en Maade kan give mig Anledning til at undskylde min Magelighed og Dovnskab, idet jeg siger mig selv, at den Smule, jeg kunde yde, bliver overflødigt eller idetmindste dog af forsvindende Betydning. Jeg har jo da heller ikke som Du arvet nogensomhelst Forpligtelse til at opretholde Slægtens berømmelige Traditioner¹¹⁾, og derfor er det heldigt beskikket af Forsynet, at Evnerne er faldne til den rette Side.

Det glæder mig at erfare, at Du bifalder mit Stykke Rim i Almanakken¹²⁾; jeg har ogsaa fra anden Side erfaret, at det ikke er helt mislykket – det har nemlig truffet i Pletten; naar man slaar iblandt en Flok Hunde, skriger de, der rammes. Det var ellers ikke helt uden Betænkelighed, at jeg besluttede mig til at lade det trykke. Da jeg vidste, at det var at kaste en Brand i Næsen paa dem af vore Missionsfolk, der gaar op i deres egen indbildte Selvretfærdighed og Fuldkommenhed, mens deres Ufuldkommenhed er tydelig for alle og enhver. Men da jeg fra flere kompetente Avtoritæter fandt fuldstændig Overensstemmelse, opgav jeg mine Betæn-

11) Der tænkes på Laurids Skau, Peter Skaus broder.

12) »St. Peder og de to Sjæle« i »Sprogforeningens Almanak« for 1900, s. 55–58, hvori Clausen angreb selvklogskab og selvtilfredshed.

keligheder, thi denne i og for sig gode religiøse Bevægelse er desværre inde i et saa sygeligt, usundt Spor, at det bliver for ret mange til religiøs Udskjelse, som en Gang vil slaa over i sin Modsætning Vantroen, thi Overdrivelser bestaar ikke i Længden. Fanatisme og Sværmeri, i hvad Slags det er, er en usolid Byggegrund.

Denne indre Missionsbevægelse gjør os for Resten stor Skade i national Henseende¹³), thi det er næsten – her i Sognet idetmindste – vore bedste og før ivrigst nationale Folk, der efterhaanden er slaaet over til Missionsfolket, og nu tror de at staa med det ene Ben i Himlen og føle sig som rene Himmelborgere, der ikke kan have noget at gjøre med denne Verdens Anliggender og Pligter, undtagen hvor det drejer sig om Mammon; derfor er – mærkeligt nok og særkjendende betegnende – de fleste ikke saa lige-gyldige og ufølsomme, som man ellers med Grund burde antage, at Folk maa være, hvis Rige ikke er af denne Verden. Det er bedrøveligt nok, at saamange gode danske Folk i den Grad gaa i de tyske Præsters Garn og lade sig hilde i denne sørgelige Indifferentisme, hvad der ret er Vand paa disse tyske Præstelederes Mølle. Vi kan godt have alle Kræfter behov for nogenlunde at holde Stillingen under det Tryk, der hviler over os, og den Vilkaarlighed, man ikke skammer sig ved at udfolde imod os i alle Retninger.

13) Jvf. H. P. Hanssen: Et Tilbageblik, III, s. 286 ff.; Jens Holdt: Linjer i nordslesvigsk kirkeliv 1864–1920 (SJy MSkr 1951, s. 178–191).

Det er ret en Usselhedens og Skamløshedens Aand, der er raadende fra oven ned til de laveste. Man er naaet saavidt i Hovmod, at man tror at kunne tillade sig alt uden at tage mindste Hensyn til Ret og Billighed. Men hvad kan man vente i en Tid, hvor det gjælder som højeste Lov, »at Magt er Ret«. Vi de Smaa! Men Historiens Dom vil tale en Gang og – derom er jeg forvisset: Herren vil aabenbare sin Magt og gjøre de Vældige til intet, thi kun til en Tid kan Retfærdigheden tilsidesættes.

Hvad mener Du med Krigen i Afrika? Jeg kan ikke andet end føle Sympathi med Boernerne¹⁴⁾, især da de klarer sig saa godt, og kan hjærteligt unde den selv gode, lidt hovmodige John Bull de Klø, han faar. Skjøndt man paa den anden Side maa indrømme, at John overalt, hvor han koloniserende er optraadt, ved Siden af at pleje sin egen Interesse ogsaa har bragt Civilisation og Frihed med sig og ikke som visse andre mødt med Korporalstokken og Tvang og Ufrihed som første Kolonisationsmidler. Boernerne har maaske nok nogen Skyld, men man kan ikke fortænke dem i, at de værge det Hjem, som de har skaffet sig med Møje og Udholdenhed under store Farer. John kan maaske faa et svært Arbejde nok, inden han faar Bugt med den hollandske Sejghed, men han har jo Pengene til sin Raadighed, om end han nu med Hensyn til hans Krigsberedskab faar en Lære, at »something is nothing in state of Danemark«¹⁵⁾, saa er det dog neppe at tænke, at Boernerne kan holde ud i Længden, naar John bliver ved at hænge i, hvad han efter alt, hvad der foreligger, synes at ville. Men det Mandskab, han nu kan stille paa Benene, kan dog neppe taale Sammenligning med andre evropæiske Soldater. Boerernes Forsvarsdygtighed er uovertræffelig, men derimod tror jeg, at de er mindre dygtige til Angreb, hvilket Engelskmændene kan prise som deres Lykke, da de ellers vilde have været anderledes bragt i Knibe. Det ved Boerernes Førere ogsaa godt, hvorfor de klogeligen ikke have vovet at forfølge de slagne Englændere saa haardt, som ellers vilde have medført disse langt større Tab.

Du kan se, at det er en erfaren Krigsmand, Du har for Din Haand efter den store Sagkyndighed, der udfoldes. Det var nu i de sidste Dage 36 Aar siden, jeg var med paa Retiraden fra Dannevirke, bedrøvelig Ihukommelse; den Tur glemmer man ikke saa let, men jeg er dog glad ved at have været med, om ikke for andet, saa er det dog noget, som jeg har forud for Dig.

Med Eders »Frej«¹⁶⁾ har I rigtignok Jer stadige »Ufrej«, men hvorfor

14) Under Boer-krigen 1899–1902 var sympatien uden for England i overvejende grad for boerne.

15) Clausen har husket citatet forkert; der skal stå »rotten« i stedet for »nothing«.

16) Forsamlingsbygningen »Frej« i Tyrstrup ved Christiansfeld, i hvis ledelse Peder Skau sad, var kort efter sin åbning i 1897 blevet beordret lukket, indtil Højesteret stemplede denne lukning som ulovlig. Da Gustav Johannsen imidlertid i begyndelsen af 1900 ville afholde et politisk møde her, skred politiet atter ind, og Gustav Johannsen vandrede da med mødets deltagere over grænsen til Frederikshøj kro; P. Skau: Minder fra mit Liv og min Tid, s. 203–210.

vil I da ikke slaa ind paa den Køllerske »Ro«¹⁷⁾ og kjønt holde Jer inden Døre og gnave paa Jer Skorpe med Taalmodighed og Hengivelse i Skjæbnens Førelser. Hvorfor kan I ikke lære at sige: »ich« istedetfor det gamle taabelige: »a«? Det kan en Herre med v. Køllersk Forstand ikke forstaa, thi hvad er det for noget Pjæt med, at saadan har Eders Forfædre sagt maaske de tusend Aar tilbage; man skulle da snarere synes, at det saa har varet længe nok, men den Bonde-Stædighed er det intet Udkomme med. Nu, jeg vil derfor ikke laste Eder.

Og nu Affæren Bjørnshauge¹⁸⁾. Ja, den er bedrøvelig og skammelig, men det ligner Manden godt. Forresten tror jeg, at hans Affærer i det Hele staar paa en daarlig Fod; han forstaaer jo ikke at give Forretningerne tidsvarende Opsving, hverken i det ene eller det andet, men tror at gjøre store Ting ved at udfolde et utidigt Kniberi at spare nogle Penninger, mens han burde tjene Dalere ved at udvide Forretningerne. Tænkeligt er det, at han faar Subsidier af v. Køller.

For B[jørnshauge]s Skyld er det nu lige fedt, men vort gamle Dannevirke-Freja, vore første danske Blade, burde dog ikke lide denne skammelige Skjæbne at bringes af Dage paa en saadan Maade, thi det maa jo dog blive Enden, naar det gaar i dette Spor. At tænke sig at vort gode nationale Blad skulde omdannes til et Slags »Politiken« Nr. 2 af et Par saa obskure Redaktionsæmner, det gaar dog neppe i vor Jordbund. Den er nok neppe nok evropæisk nok bearbejdet til at bære slige Frugter. Jeg spaaer hverken Fru Redaktricen eller Hr. Redaktionssekretæren nogen lang Virketid, thi vil de udfolde en Virksomhed a la Politiken, saa maa Bladet i Hr. Køllers Øjne vist komme ud paa et med et Socialistblad, og saa er Potten sandsynligvis ude. Nu har da endelig »Dannevirke« optaget Thyssen-Hansens Opraab for Skoleforeningen, maaske begynder man dog at faa en Fornemmelse af, at Folket vil selv have en Stemme med om dets Presses Virksomhed. Det var et svært Stød for B[jørnshauge], da han blev vraget som Formand for Aabenraa Amts Landboforening, og endnu værre var det, at han smedes ud af Bankraadet, thi jeg tror, at hans økonomiske Stilling vil rokkes af denne Omstændighed, da han nok sidder lidt slemt i med Banken; men for Banken er det heldigt, at han smedes ud; det kunne ikke gaa længere med den B[jørnshauge]ske Klike, som agerede altfor ensidigt personligt.

Jeg spaaede strax, at Mathiesen¹⁹⁾ nu vist kom til Modersmaalet, og det

17) Der er hentydet til Køllers udsagn om at ville skaffe »Ro i Nordslesvig«.

18) Bladet »Dannevirke-Frejas« ejer, dyrlæge J. H. Bjørnshauge, havde ved nytårsskiftet 1899–1900 afskediget den hidtidige redaktør M. C. Mathiesen og i stedet udnævnt fru v. Wildenradt-Krabbe til redaktør. Det viste sig hurtigt, at tyske pengemidler stod bag denne transaktion. Udførligst er sagen omtalt i A. Svensson: Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis, III (1960), s. 159–183.

19) Den tidligere redaktør af »Dannevirke«, M. C. Mathiesen, blev redaktør af »Modersmaalet«.

har jo ogsaa holdt Stik. Rimeligvis vil Modersmaalet arve Dannevirkes Abonnenter, naar dette bliver ved i det ny Spor, thi det er dog ikke at vente, at Folk med nogenlunde Selvbevi[d]sthed og Forstaaelse for Sagen vil vedblive at holde paa Bladet. Mon det skulde være saa, at Pastor Tonnesen²⁰⁾ vil kjøbe det? Det er jo næsten det samme, for saa er det dog tabt for vor nationale Sag.

Hvad jeg synes om Jesper Oldfux?²¹⁾ Ja, efter min Mening kunde Pa-piret benyttes til noget bedre; det kunde have været paa sin Plads, da H. Matzen²²⁾ havde Bladet, men nu, da Bladet skal staa paa et højere Stade, er sligt Skriveri forfejlet, skjøndt det jo finder sit og ikke saa lille et Publikum. Men naar man ikke af Naturen er vittig anlagt, er det altid en mislig Sag at prøve paa at ville være det; der er da altid Spor af lidt søgt. Jeg tror nok at turde paastaa, at, hvis jeg vilde give mig af dermed, vilde jeg kunne evne at udfolde mere virkelig Vittighed i Jespers Retning. Jespers er for drengagtige og for haartrukne. Der er intet af det tørre, lune, naturlige, ligesom af sig selv fremkommende Vid. Se, nu har Du min Mening, og Du ved jo da nok, at det er noget, hvorpaa jeg ikke er uden Forstand.

Jeg gad ellers vi[d]st, hvorlænge den Køllerske »Ropolitik« vil gjælde som højeste Statsmandsvisdom? En saadan Visdom kan jo rigtignok ikke bedømmes, langt mindre begribes ud fra almindelig sund Menneskefor-stand, thi de høje Herrers Synskreds er jo vidt forskjellig fra andre jævne dødeliges – til stor Skade for Menneskeheden, tror jeg. Dog al Ting under Solen er foranderligt, »endnu er ej seet alle Dages Ende«.

Du og Din Familie ønskes til Slut et godt Nytaar, og gid det ny Aar for os alle maa blive bedre end det gamle, thi vilde jeg end for vor Sag ti Gange hellere være Ambolt end Hammer, saa er det dog ønskeligere at være forskaanet for Hammeren. Vi leve jo saadan noget nær i det gamle Spor her i Smedager – af Kvægavl og Kildevand. Foderet kan vel slaa til og gaa til, saa maa det kaldes godt i Aar efter den tørre Sommer. Kreatur-priseerne er temmelig gode – til Held for os Stakler paa den tørre Gren, men hvordan skulde vi ellers komme igjennem? Du hilses paa det hjærte- ligste fra hele min Familie, men dog især fra

Din gamle Kammerat og Ven

R. P. Clausen.

20) Endnu kunne Clausen intet vide om baggrunden for Wildenradt-Krabbe-affæren. Som det ses, tænker han sig, at de københavnske radikale omkring »Politiken« eller evtl. Indre Missions leder, pastor Tonnesen i Hoptrup, stod bagved.

21) »Jesper Oldfux« i »Hejmdal« er ifølge velvillig meddelelse fra generalkonsul, dr. phil. Troels Fink identisk med Anders Lebeck.

22) H. Matzen var redaktør af »Hejmdal« før H. P. Hanssen.

Kjære Ven!

Da vi for 3 Maaneder siden traf sammen i Wojens, blev det vor Aftale, at den, der først blev rede, skulde skrive, hvad der forresten følger af sig selv. Det blev da nu mig, som ogsaa er den, der burde, der blev først rede, og jeg vil da prøve paa at udgyde mit Hjærte for Dig. Til en Begyndelse vil jeg udtale min Glæde over, at Du er saadan en gammel kraftig Knop, der kan vedblive at udfolde Kræfterne; især glæder det mig, at Du har vist det moralske Mod at give Afkald paa Landdagsmandatet til Fordel for yngre Kræfter; det er jo ellers ofte saa, at de Gamle mener, at ingen kan gjøre noget saa godt som De. Nu var Du da ogsaa lovlig gammel til at begynde paa ny i Berlin, især da Din tyske Sprogfærdighed vilde voldt Dig Vanskeligheder, og nu er Du for gammel til at give Dig til at bøde paa Brøsten i den Henseende; saa Du ikke vilde have kunnet, som Du havde villet og ogsaa kunnet, naar Du havde behersket Sproget. I vil jo vistnok sætte alle Kræfter i Bevægelse ved Valgene for at faa saa stort Stemmetal som muligt, men det vil vist knibe svært for at naa saa højt som i 98, thi Tyskerne generer sig ikke ved at øve Trusler og Tvang i enhver Retning. Lovens Arme behøver de jo ikke at frygte, og Skammen har De jo forlængst bidt Hovedet af, saa det vel tør ventes, at man vil søge at skræmme og true for at faa Folk om ikke til at stemme tysk, hvad der dog ikke vil lykkes hos ret mange, men derimod til at lade være at vælge, og der kan vel nok være nogle, der lader sig kyse, hvad man slet ikke har behov at undres over, thi Magtens Midler er mange og lidet nøjeregnende. Det var da dejligt, at der var saa god Enighed om at faa Valgkandidaterne udpegede, saa Tyskerne nok bleve lidt skuffede, thi de havde vist glædet sig paa Forhaand til at faa se lidt Uoverensstemmelse i den danske Lejr. Hr. Jessen har da endelig nu naaet sin Ærgjærrigheds Maal²³), men rime- ligvis vil han opleve mange Ærgrelser og Skuffelser i Berlin og vil utvivl- somt komme til at staa temmelig ensom deroppe, thi skjøndt han har man- ge og store Evner, saa mangler han dog absolut Gustav Johannsens store Evne at vinde Venner, og det har dog sin store Betydning for en Rigsdags- mand i en saa vanskelig Stilling at repræsentere en ikke tysk Nationalitæt. Hos hvem Jessen skal kunne søge sig Venner og Bistand, maa Herren vide. Julius Nielsen har det da heldigere, da han altid har H. P. Hanssen, der er stedkjendt nok. Vi vil vel nok faa at høre fra Jessen, thi Mod og Ufor- trødenhed skal det ikke skorte paa; selvfølgelig er der intet at udrette under det Magtens og Urettens Regimente, der nu er sat i System i Verden. De Smaa skal undgjelde, det faar de finde sig i. Nu vil der jo snart igjen

23) Jens Jessen blev i 1901 valgt til Gustav Johannsens efterfølger som rigsdagsmand i Berlin.

i Julen tales saa kønt om Freden over den hele Jord, men hvordan staaer det sig? Det er næsten en Skam, ja en Falliterklæring for Kristendommen at maatte besvare Spørgsmaalet, thi hvor hedensk tænkes og handles der ikke? Og saa er man endda saa from og gudelig i vor Tid, for det er nu en Gang bleven moderne – Fy!

Nu vil jeg meddele Dig lidt om, hvordan jeg har det. Det kunde jo være baade værre og bedre. Min Ydedygtighed er kun ringe, thi jeg er – vingeskudt, saa jeg ikke kan flyve ret højt og maa hytte mig for Anstrængelser. Der er jo flere Skrøbeligheder der har slaaget sig sammen for at faa Has paa mig, og dem har jeg havt mere eller mindre at trækkes med i mange Aar, og omsider maa man ligge under. Sagtens har jeg faaet Spiren til mine Skrøbeligheder i 64 Krigen, thi jeg har mærket noget lige siden og har ogsaa flere Gange i længere Tid været daarlig. Prøjerne kasserede mig i 70 for »svært Aandedræt«. Det har vel sagtens da allerede været begyndt med den Lungeemfysem, som i Tiden har udviklet sig værre og har skadet Hjærtet. I 90 paadrog jeg mig efter Influenza en slem Lungekatarrh, hvorefter jeg som Eftersmæk beholdt en kronisk Bronkialkatarrh, der i 93 nødede mig til at tage en Ems Kur. Saa var jeg forholdsvis rask i nogle Aar, men nu de senere Aar har det været »skidt« for at sige det saa slem, thi efterhaanden har de andre Skrøbeligheder foraarsaget, at Hjærtet kom i Ulave, saa dette nok blev min værste Svaghed og ubetinget den farligste. I Fjor var det en lang Tid, hele Vinteren og hen i Sommeren, helt slet med mig, men saa blev det dog bedre indtil hen i sidste Vinter; da begyndte det at blive galt igjen og blev saa daarligt efterhaanden, at jeg var fattet paa alt. Siden bedredes det lidt, saa jeg efter min Læges Raad og Tilskyndelse rejste til Kjøbenhavn for at gennemgaa en Kur paa det af Professor Finsen nyoprettede Sanatorium for Hjærte- og Leversygdomme. Det var jo, da jeg rejste hjem, at vi traf sammen i Wojens. Jeg var kommen mig betydeligt, saameget som jeg efter Overlægens Udtalelse kunde vente, og hvis jeg nu ikke havde havt de andre Skrøbeligheder at trækkes med, saa vilde min Hjærtesvækkelse ikke have voldt mig saa stor Ulempe. Men min Bronkialkatarrh gjør mig store Knuder, jeg taaler ingen Ting; hele Tiden, da jeg var paa Sanatoriet, endda det var varmt Sommervejr, havde jeg min Nød med at holde mig den fra Livet, saa jeg maatte være saa varsom med at komme i Vinden, thi en lille Afkjøling var nok til, at jeg fik Hoste. Jeg var vistnok ogsaa mere følsom paa Grund af de varme Kulsyrebade, jeg fik, der vist gjorde Huden mere ømtaalig. Da jeg rejste hjem, blev jeg forkjølet, skjøndt jeg var meget forsigtig, og jeg havde længe at kæmpe dermed, maatte ogsaa have flere Mixturer efter en Recept, som man gav mig med fra Kjøbenhavn til Brug i paakommende Tilfælde. Overlægen sagde, at jeg skulde passe paa saa godt som muligt for at undgaa Forkjølelse, da Hosten var meget skadelig for mig; derved bevirkedes, at min i

Forvejen for store Lunge sank længere ned og dækkede for langt ud over Hjærtet, saa dette ikke kunde fungere rigtigt, som det skulde. Det har i mange Aar arbejdet for svagt, men slige Fejl forværre sig for det meste med Tiden. Nu bruger jeg efter Lægernes Anordning, saavel derovre fra som herhjemme, kolde Afvaskninger for at hærde mig. Da det var den eneste Maade, jeg kunde hytte mig paa, og saa klæde mig varmt og saa forresten passe paa at undgaa alt, hvad der kan bringe Forkjølelse med sig. Graavejr med Slud og Regn og Raakulde er værst. Ellers maa man jo lidt ud i Luften, thi som Lægen sagde: blev man helt inde ved Kakkelovnen, blev det først helt galt, saa kunde man ikke komme udenfor Døren. Jeg synes ogsaa at blive noget stærkere. Det kolde Vand maa jo styrke Nerverne og Blodomløbet. Naar Hjærtet er svækket, saa er det sædvanligt ogsaa mere eller mindre galt med Leveren, saa Du vil nok kunne forstaa, at det i Grunden ikke er meget bevendt med mig; jeg, som før ikke kjendte til Nervøsitet, bliver nu let nervøs og sensibel, saa man let kommer til at ærgre sig over Smaating. Lægen anbefalede mig at undgaa Anstrængelser og Sindsbevægelser. Det er nu let nok at give Raad, men ikke saa let at følge dem, især naar, som Lægen ogsaa sagde, Svagheden fører det med sig, at man er meget let udsat for at forfalde i det sidste. Fred og Ro er under disse Omstændigheder bedst for mig, og man er ogsaa undertiden saa sløv, at man vænner sig til at lade være at bryde sig om noget. De forbandede graa Kuverter²⁴⁾, som vi paa Foranledning af Hr. Dr. Hahns Nidkjærhed har faaet en Umasse af, har forvoldt mig Ærgrelser nok, skjøndt jeg sædvanlig straks lagde hele Skidtet tilside. Naar jeg ellers er i min daglige Ro, er min Tilstand i Almindelighed taalelig, Appetitten, hvad der er af største Vigtighed, er ret god, og tilsyneladende ser jeg helt godt ud for Folk, der ikke kan læse i Ansigtets, især Øjnenes Udtryk, men der behøves saa yderst lidt for at kjøre mig over Ende.

Min Energi er helt nedbrudt, og jeg duer ikke mere til noget, hvor det gjælder om at handle med Kraft. Jeg vil derfor, da jeg ikke kan udfolde den tilstrækkelige Kraft, træde tilbage fra alle offentlige Bestillinger. Vor Sparekasses Ledelse haaber jeg endnu at kunne tage Del i, for at Tyskerne ikke skal faa deres Klør i den, men hvorlænge, derfor faar Vorherre at raade. Jeg rejser nu ikke mere end uundgaaeligt for Eftersmækkets Skyld; af mange dyrekjøbte Erfaringer bliver man klog.

Hr. v. Köller slog vi da, men er Hr. v. Wilmowski²⁵⁾ bedre? Sagtens ikke, thi Parolen kommer vist fra Toppen, og Magt og Vilkaarlighed er

24) Der tænkes formodentlig på de færdigtrykte formularer, som den aggressive amtsdommer dr. Hahn fra Nordborg anvendte ved sager, der rejstes imod medlemmer af Sprog- og Vælgerforeningen; H. P. Hanssen: Fra Kampaarene, I, s. 174-175.

25) Georg Franz Maximilian v. Steinmann var overpræsident i Slesvig-Holsten før Ernst Mathias v. Köller og Kurt v. Wilmowski hans efterfølger.

nu for Tiden i Højsædet. H. P. Hanssen mente i sin Tid, da »vor Ven« Hr. Steinmann²⁵⁾ tog Afsked, at vi gjorde et godt Bytte ved at faa Hr. Køller. Jeg gjorde en Gang ligeover ham den modsatte Anskuelse gjældende, og Tiden har vist, at jeg fik Ret. Nu da Køller gik sin Vej, skulde da Hr. Wilmowski være en saa human og rettænkende Mand. Ja, det har man nu faaet at se, og nu synger »Heimdal« i en anden Tone. Nej, det er vendisk Sæd og Skik, Prøjserne følger. Kryberi og Sledskhed overfor de Stærke og Brutalitet og Vilkaarlighed overfor de Svage. Vor saa højpriste Kulturens Tidsalder synes at synke tilbage til Næverettens Tid, uden tvivl gaar Verden en stor Krise imøde. Enkeltmandstyraniet synes at skulle afløses af Mammonnets Tyranni. De store Kapitalophobninger paa Enkeltmands Hænder med de store Kapitalsammenslutninger til Udbytning af Samfundet maa nødvendigvis en Gang føre til et Krach, ligesom i sin Tid Nøden fremtvang den store Revolution i Frankrig. Nu, vi kan vel haabe, at vi to ikke oplever sligt.

Den Resolution, som Du var Fader til i Aabenraa²⁶⁾, har nok sviet til Samvittighederne i det gamle Danmark; det er sørgeligt, at Magtbrynden skal medføre saamange Filurerier og fordærve ellers oprindelig hæderlige og brave Folk. Hr. Krabbes Filurerier og tvetydige Optræden lader sig nu en Gang ikke bortforklare eller bortviske ved hans Reformvenners, selv Minister Christensens²⁷⁾ sletfrakomne Udflugter; blameret har de sig grundigt; det er nu min Mening.

Nu maa jeg slutte – Du er vel ogsaa mere end tilfreds med at faa alt læst –; jeg er slap, men har dog været i Lag med Brevet noget i Gaar d. 26. og noget i Dag d. 27.; jeg kan ikke faa Pennen til at lystre saadan som tidligere; poetiske »Udtømmelser« slipper Du for, det vil heller ikke rigtig mere, hvad vel neppe nogen vil beklage. Med en hjærtelig Hilsen fra min Familie og mig selv slutter

Din gamle Ven
R. P. Clausen.

26) Peder Skau fik 1901 21/11 vedtaget en resolution, hvorefter det i Nordslesvig havde gjort et pinligt indtryk, at fru v. Wildenradt-Krabbes far, folketingsmand Christopher Krabbe, var blevet kaldet til æresposten som næstformand i Folketinget.

27) I. C. Christensen, efter systemskiftet i 1901 kultusminister.

Fra naturalisme til det abstrakte

»Krukken formes af ler, men det er det tomme indre, som er dens væsen«, skriver Inge Lisa Lauesen i det katalog, som den, der besøger maleren H. W. Lauesens udstilling på Dansk Centralbibliotek i Flensborg, køber ved indgangen – det u håndgribelige er det væsentlige. Og så går man ind og ser efter det væsentlige, det, der ligger skjult bag linier og flader, og synes, man finder noget.

Der er det morsomme ved denne lille udstilling (44 arbejder), at tilskueren kan følge kunstnerens maleriske udvikling fra det naturalistiske til den abstrakte opfattelse af samme motiv. De otte billeder, der alle bærer titlen »Bugten«, forestiller således tre personer på en strandbred. For hver gang, Lauesen påny går i gang med dette motiv – billederne er malet i løbet af fire år – bliver figurerne mere geometriske, den blå bugt forsvinder (til trods for, at den har givet navn til serien), og efterhånden glider de elementer, figurerne er opbygget af, helt fra hinanden, så vi er nået til det rent nonfigurative. Det sidste billede har tilsyneladende intet at gøre med det første, men kun tilsyneladende.

De mange malerier af »Gammelgård« er med den vekslende opfattelse indenfor en meget snæver ramme af det samme motiv, interessante på en anden måde. Gruppen af kunstnerens hustru og børn fængsler ved det egenartede perspektiv og den harmoniske ro, det udstråler, og de to små farveglade »Væretiller«, der viser tilbage til Paul Klee's påvirkning, er små perler – især det nederste.

Sydslesvigs danske Kunstforening har æren af arrangementet. Udstillingen lukker 12. februar.

ibs

Karl Kristian Adersen

Af *W. Leick*, Lydersholm

Karl Kristian Adersen, der en tidlang var gårdejer i Daler, fødtes den 18. 7. 1854. I 1907 flyttede han til Lydersholm, hvor han overtog konens fædrene ejendom. Hun var datter af H. P. Hansen, Burkal sogns største gårdejer. Han var engang blevet adspurgt – og det er Lorenz Hansen, Blomsgård, der har fortalt det – hvordan han nu egentlig var blevet så velhavende. Dertil svarede han: »I min skoletid tjente jeg som hyrdedreng i Vesby. Den dag, jeg blev konfirmeret, skulle mit får have lam, og da jeg sad i kirken, tænkte jeg stadig på, om det mon blev et hvidt eller et sort

Karl Adersen i sit privatmuseum.

lam. Jeg ilede hjem fra kirken, og til min store overraskelse stod der både et hvidt og et sort lam ved fåret. Og sådan har jeg altid haft held med mig; pengene har klæbet ved mig.«

H. P. Hansen afgik ved døden i 1906 og efterlod de tre døtre en stor formue. Den ene var gift med amtsdommer Mackeprang i Tønder, den anden med gårdejer Toft på Kværnholt og den tredje med Karl Adersen.

Sidstnævntes datter, Marie Heinsen i Vimmelsbøl, fortæller, at hendes far led af »pladssyge«. Han kunne ikke tåle at komme hjemmefra. Da han flyttede fra Daler til Lydersholm, måtte han køres i en karet, hvor gardinerne var trukket for vinduerne. Han var ikke bare landmand, men som det var tilfældet med mange vestslesvigske bønder, også en ivrig handelsmand. Han fik herved lejlighed til at se adskillige gamle ting på de ejendomme, han købte, og da han i høj grad viste interesse for det, folk i almindelighed anså for gammelt ragelse, betingede han sig, at det gik med i handelen. Han tog det så med hjem og fik det anbragt i den samling, han indrettede i gårdens største stue. Her yndede han at sidde blandt de gamle møbler, kobber- og messingsager, ure, bøger og meget andet. Her tilbragte han især i de senere år mange timer og sad fordybet i de Cyprianusser, han havde fået samlet.

Han kunne, som nævnt, ikke tåle at komme bort fra sin bopæl. Og skete det en enkelt gang, at han ville til markedet i Tønder, kom han ikke mange hundrede meter fra huset, før han bad karlen holde med vognen for så at vende om; han måtte hjem igen.

Hver aften ved sengetid tog han lygten i hånden og »lyste af«, ofte blev han længere tid borte, for også herude ved stalden havde han et kammer

med bøger, og når det kom over ham, satte han sig til at læse. Ude i haven ligger endnu en hel del sten, et solur, stenkar m. m., som Adersen i sin tid fik samlet, men den store samling, stuerne rummede, er desværre borte. Hans datter fortæller, at da han i 1917 afgik ved døden, solgtes samlingen for 30 000 mark til et museum i København, men dette er ret utænkeligt, krigen rasede, og grænsen skilte. Ved en henvendelse til museet i Flensborg meddeles der, at man ikke her har erhvervet noget. Kedeligt er det, at de mange interessante og smukke ting, Adersen fik samlet, ikke mere kan glæde os.

»Tyvens skræk«

I tilknytning til lærer Leicks artikel om Karl Adersen kan oplyses, at der på museet i Tønder dog findes ét redskab, som har en vis forbindelse med den flittige samler.

Det drejer sig om en møllehjulsformet klump bly (diameter 7–8 cm, tykkelse 2–3 cm) med en fordybning i midten, hvori ligger en kobberplade med et indgraveret menneskeøje med et hul i pupillen. På blyets overflade er indgraveret magiske tegn: sol, måne og tre stjerner, i kanten kors, kryds, kreds, stage, hjerte med pil igennem og en stjerne. På bagsiden findes 2 slanger og et pentagram.

Museets protokol oplyser, at dette redskab kaldes »Tyvens skræk«, og at det stammer fra Karl Adersens samling, hvor det forefandtes i flere eksemplarer, forfærdiget af ham selv efter originalen, som fandtes hos en smed i Daler.

Blyet skulle være stjålet fra en kirke. Kobberet skulle være arvet. Det skulle sammensmedes ved midnat på en korsvej under påkaldelsen af den Onde.

De fire magiske bogstaver betyder A (tha), G (ibbor), L (eolum), A (donai): Du er stærk i evighed, Herre.

Originalen findes siden 1913 i Nationalmuseet.

Med dette redskab, som er et levn fra overtroens dage, slog man en tyvs øje ud. Man hældte æggehvide i blyets fordybning på kobberet. En kobbernagle anbragtes i øjets hul. Den mistænkte blev »manet« tre gange, og derefter slog man til i djævlens navn.

Museets eksemplar er en kopi, fremstillet på foranledning af museumsinspektør Chr. Aksel Jensen. Originalen anslås at være fra 1720.

Chr.

PETERS STOL

Den 22. februar har i almanakken den mærkelige betegnelse: »Peters stol«. Det er naturligvis Sankt Peters stol, det drejer sig om. Allerede i det 4. årh. skal denne dato være helligholdt som Sankt Peters stolfest, men vistnok til minde om Peters antiokenske bispestol. Den 18. januar blev derimod datoen for Sankt Peters romerske stolfest.

Når ovennævnte omtales, er det som baggrund for en oplysning, jeg har fået fra Cecilie Petersen i Københoved. Hun fortæller, at hendes moder, Anna Kathrine Petersen, f. Christensen, født i Skovby-Balle i Lysabild sogn på Als den 14. september 1866, fra sin skoletid huskede, hvordan børnene i Lysabild skole, når læreren trådte ind i klassen den 22. februar om morgenen, i kor remsede følgende lille vers:

*Idag er det sankt Peders dag,
at lege er jo barnets sag.
Derfor vor lærer bede vi
at give os en time fri,
så vil vi lege alle mand
og more os så godt vi kan.*

Og så gav læreren dem en time fri, og børnene for ud i lystig leg.

Men så spørger man jo uvilkårligt: var dette et levn fra den gamle kirkes tid? Hvad kan vore lærde kirkehistorikere sige om den ting. Og hvad kan kyndige folklorister fortælle om skikkens udbredelse.

Tage Holm, Vojens

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Tydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

6. og 7. hovedskoleklasse,
realafdeling og gymnasium.

Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, spiritus, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye
og den ældre litteratur
på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

Ladelund

Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjydsk
Tæppefabrik**

A. R. Kjerby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-12

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjydsk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

A. Nielsen & Co. A/S

Nykøbing Falster

A-S Faxe Kalkbrud

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Minerva 7500

Jordbrugskalk

90% kulsur kalk i varen, som den leveres, 100% passerer 3 mm sigte

Lolland · Falsters Folketidende

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Graasten Andelsslagteri

Aktieselskabet
Varde Bank

Filialer og kontorer
over hele Sydvestjylland

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/S

VEJLE

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM $\frac{1}{2}$ · VOJENS

Sønderjysk Månedsskrifts ekspedition: Landsarkivet, Åbenrå. Redaktionens adresse: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder. Viceskoleinspektør Chr. Stenz, Tøndervej 173, Åbenrå. Cand. polit. Inge Bjørn Svensson, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev. Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder.